

«ՎՆԱՍ» ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ԱՐԴԻ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐ

Միքայել Մելքունյան

<< վարչական դատարանի դատավոր

Իրավունքների պաշտպանության համակարգը համալիր դարձնելու նկատառումով առանցքային նշանակություն ունի հանրային իշխանության մարմինների պատճառած վնասների հատուցման ինստիտուտը: Վնասի հատուցման իրավունքն ամրագրվել է թե՛ միջազգային և թե՛ ներպետական օրենսդրությամբ: Այսպես, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայով սահմանվում են ինչպես հիմնական իրավունքներն ու ազատությունները, այնպես էլ դրանց խախտման դեպքում արդարացի փոխհատուցման իրավունքը: Սահմանադրության 62-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց ոչ իրավաչափ գործողություններով կամ անգործությամբ, իսկ օրենքով սահմանված դեպքերում՝ նաև իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված վնասի հատուցման իրավունք: Վնասի հատուցման պայմանները և կարգը սահմանվում են օրենքով»:

Վնասը՝ դրա հատուցման ինստիտուտի հիմնարար բաղադրիչն է, մի կողմից՝ այն անփոխարինելի պայման է այդ իրավահարաբերությունների ծագման համար, իսկ մյուս կողմից՝ թույլ է տալիս դրանք առանձնացնել տուժողի իրավունքների վերականգնմանն ուղղված այլ իրավահարաբերություններից:

«Վնաս» եզրույթն օգտագործվել է դեռևս հին հռոմեական մասնավոր իրավունքում, ընդ որում, ի տարբերություն ժամանակակից օրենսդրության մեջ օգտագործվող նույնանուն եզրույթի՝ հռոմեական իրավունքում օգտագործվել է «շահ» եզրույթը, լատիներեն՝ «interesse», ինչը նշանակում է «կարևոր լինել»:
Հռոմեացի իրավաբանները ձևակերպել են հետևյալ կանոնը. «Իմ շահը այն է, ինչը դրականորեն չի բավարարում և այն, ինչը ես կարող էի շահել»:
Վնասը հատուցելիս որպես շահ հատկացվում էր պարտավորությունը չկատարելու արդյունքում առաջացած իրական գույքային դրության և պարտապանի պարտավորությունները կատարված լինելու ենթադրյալ գույքային դրության միջև եղած տարբերությունը¹:

Քաղաքացիական իրավունքի դոկտրինում ձևավորվել են «վնաս» հասկացության սահմանման ուշագրավ մոտեցումներ, որոնցից նպատակահարմար ենք գտնում առանձնացնել առավել հիմնարար նշանակություն ունեցողները: Այսպես, ըստ Վ.Բ. Յարոշենկոյի՝ «վնաս» հասկացությունն օգտագործվում է «քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց սեփականության իրավունքի, ինչպես նաև քաղաքացիների ոչ գույքային իրավունքների խախտման հետևանքներ» իմաստով²: Վ.Վ. Վիտրյանսկին վնասը մեկնաբանում է որպես բացասական հետևանքներ այն անձի գույքային ոլորտում, ում իրավունքները

¹ Տե՛ս Римское частное право, Учеб. Под ред. И.Б.Новицкого, И.С.Перетрского, М. 1996г., էջ 256:

² Տե՛ս Ярошенко К.Б., Понятие и состав вреда в деликтных обязательствах // Проблемы современного гражданского права: сб. ст. – М., 2000 г., էջ 330:

խախտված են¹: Վ.Ա. Բելովը վնասը սահմանում է որպես. «Գույքային կամ սուբյեկտիվ քաղաքացիական (մասնավոր) ոչ գույքային իրավունքի, ինչպես նաև որոշակի անձի ոչ գույքային շահի ցանկացած սահմանափակում»²:

Իրավաբանական գրականության մեջ, թերևս, առավել լայն տարածում ունի Մ.Մ. Ազարկովի տված սահմանումը. «Վնաս է կոչվում այն կամ այն անձնական կամ գույքային բարիքի սահմանափակումը»³: Վնաս հասկացության նմանատիպ սահմանում է առաջարկվել է նաև Ե.Ա.Սուխանովի⁴, Վ.Ա.Տարխովի⁵ և այլ հետազոտողների⁶ հեղինակությամբ:

Հավելելնք, որ վնասի սահմանումը՝ որպես անձի ցանկացած գույքային կամ ոչ գույքային բարիքի սահմանափակում, չի բացառում դրա տարբերակման հնարավորությունը: Հատուցման հարաբերություններում կարևոր է առանձնացնել վնասի տեսակները՝ ըստ դրանց բնույթի: Մի դեպքում վնասի առաջացումը՝ մեկ անձի շահի սահմանափակումը, ուղեկցվում է մեկ այլ անձի գույքային դրության միաժամանակյա բարելավմամբ: Նման վնասը պայմանականորեն կարելի է անվանել հարաբերական կամ սուբյեկտիվ: Մյուս դեպքում վնասի առաջացումը, որը չի ուղեկցվում մեկ այլ անձի գույքային դրության բարելավմամբ, պայմանականորեն կարելի է անվանել բացարձակ կամ օբյեկտիվ: Վնասի բնույթի տարբերակումն անհրաժեշտ է նախ՝ հատուցման հարաբերությունների էությունը համարժեք բացահայտելու, և երկրորդ՝ այդ իրավական հարաբերություններն այլ իրավական հարաբերություններից առանձնացնելու համար:

Վնասի սահմանումն ստացել է իրավական ձևակերպում ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, որի համաձայն՝ վնասներ են իրավունքը խախտված անձի ծախսերը, որ նա կատարել է կամ պետք է կատարի խախտված իրավունքը վերականգնելու համար, նրա գույքի կորուստը կամ վնասվածքը (իրական վնաս), չստացված եկամուտները, որոնք այդ անձը կստանար քաղաքացիական շրջանառության սովորական պայմաններում, եթե նրա իրավունքը չխախտվեր (բաց թողնված օգուտ), ինչպես նաև ոչ նյութական վնասը: Նշված իրավական կարգավորումից հետևում է, որ օրենսդիրը տարբերակել է վնասների երկու տեսակ՝ նյութական և ոչ նյութական:

Նյութական վնասը, իր հերթին, ունի երկու բաղադրատարր՝ իրական վնաս և բաց թողնված օգուտ:

Իրական վնասը ներառում է՝

ա) այն ծախսերը, որն անձը կատարել է կամ պետք է կատարի խախտված իրավունքը վերականգնելու համար,

բ) գույքի կորուստը կամ վնասվածքը:

Որպես խախտված իրավունքների վերականգնման համար կատարված ծախս կարող են դիտվել, օրինակ՝ վնասված գույքի վերանորոգման ծախսերը,

¹ St`u Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Кн. 1: Общие положения. – М., 2005 г., էջեր 710–711:

² St`u Белов В.А., Гражданское право: Общая часть: учеб., М., 2002 г., էջ 447:

³ St`u М.М. Агарков, Гражданское право, В 2 т. М., 1938г., Т. 1, էջ 398:

⁴ St`u Гражданское право: в 4 т. Т.1: Общая часть: учеб., отв. ред. Е.А. Суханов, М., 2004г., էջ 601:

⁵ St`u Тархов В.А., Гражданские права и ответственность, Уфа, 1996г., էջ 105; В.А.Тархов, Гражданское право, Общая часть, Уфа, 1998г., էջ 311:

⁶ St`u. օրինակ՝ Донцов С.Е., Глянцев В.В., Возмещение вреда по советскому законодательству, М., 1990г., էջեր 19, 57; С.А.Параскевова, Неправомерные действия в гражданском праве: учеб. Пособие, Пятигорск, 2006г., էջ 65:

կորսված կամ վնասված գույքի արժեքի որոշման համար փորձագետին վճարված գումարները, օտարալեզու փաստաթղթերի թարգմանության համար թարգմանչին վճարված գումարները և այլն:

Իրական վնասը ներառում է ոչ միայն շահագրգիռ անձի կողմից իրականում կատարված ծախսերը, այլ նաև այն ծախսերը, որոնք այդ անձը ստիպված կլինի կրել խախտված իրավունքը վերականգնելու համար: Նման ծախսերի կարիքը և դրանց չափը պետք է հաստատվեն պատշաճ ապացույցներով՝ հիմնավորված հաշվարկով, ծախսերի գնահատմամբ, փորձագետի եզրակացությամբ, պայմանագրով և այլն:

Գույքի կորուստն առաջին հերթին դրա ոչնչացումն է, ինչը նշանակում է այնպիսի վիճակի առաջացում, երբ գույքը լիովին դառնում է անպետք և չի կարող ծառայել իր նպատակային նշանակությանը: Գույքը կարող է ֆիզիկապես լիովին ոչնչանալ կամ նույն կերպ մասնակիորեն գոյություն ունենալ, սակայն լիովին կորցնել իր որակական որոշակիությունն ու օգտակար հատկությունները: Գույքի ոչնչացման առանձնահատկությունն այն է, որ որևէ միջոցով (վերանորոգում, վերականգնողական աշխատանքներ) այլևս հնարավոր չի լինում վերականգնել և այն օգտագործել իր նպատակային նշանակությամբ: Սակայն, գույքի կորստի տակ պետք է հասկանալ ոչ միայն դրա ոչնչացումը, այլ նաև տվյալ գույքի նկատմամբ օգտագործման, տիրապետման և տնօրինման իրավունքներից զրկումը. նշված դիրքորոշումն արտահայտվել է, օրինակ՝ ՌԴ գերագույն դատարանի 14.08.2018 թվականի որոշմամբ¹:

Գույքը վնասվել՝ նշանակում է գույքի հատկանիշների այնպիսի փոփոխություն, որի դեպքում գույքի վիճակը էականորեն վատթարանում է, դրա օգտակար հատկությունները կամ դրա զգալի մասը կորսվում են, և գույքը լրիվ կամ մասնակի դառնում է անպետք՝ նպատակային կամ տնտեսական նշանակությամբ օգտագործելու համար: Ի տարբերություն գույքի ոչնչացման՝ վնասման դեպքում որոշակի ծախսումներով հնարավոր է լինում վերականգնել գույքի որակական հատկանիշները և տնտեսական նշանակությունը:

Բաց թողնված օգուտն այն եկամուտն է, որը սեփականատերը քաղաքացիական շրջանառության սովորական պայմաններում կստանար, եթե չխախտվեր նրա իրավունքը: Բաց թողնված օգուտի տեսքով պատճառված վնասի հատուցման հարցին իր որոշումներում անդրադարձել է նաև Վճռաբեկ դատարանը: Վերջինս արձանագրել է, որ բաց թողնված օգուտի առկայությունը, այսինքն՝ անձի իրավունքի չխախտման պարագայում եկամտի ստացման իրական հնարավորությունը որոշելը յուրաքանչյուր գործով ինքնուրույն գնահատման ենթակա հարց է, որի ընթացքում պետք է հաշվի առնվեն տվյալ գործի առանձնահատկությունները: Մասնավորապես, բաց թողնված օգուտի առկայությունը որոշելու համար նախ պետք է հաշվի առնվի մինչև իրավունքի խախտումը քաղաքացիական շրջանառությունում համապատասխան գույքի ունեցած կարգավիճակը կամ սեփականատիրոջ իրական մտադրության և հնարավորության միաժամանակյա առկայությունը այդ գույքի տնօրինման եղանակների առնչությամբ²: Այդպիսիք կարող են լինել նաև ընկերության և երրորդ անձանց միջև ծառայությունների մատուցման վերաբերյալ կնքված պայմանագրերը,

¹ Ст'я Определение СК по гражданским делам Верховного Суда РФ от 14 августа 2018 г. Дело N 50-КГ18-14:

² Ст'я Зուլիետա Պետրոսյանը, Կարեն Դավթյանը և Արման Դավթյանն ընդդեմ Թևոս Սաֆարյանի՝ պատճառված վնասների հատուցման պահանջի մասին, թիվ 3-691(ՎԴ) գործով Վճռաբեկ դատարանի 30.07.2007թ. որոշումը:

նրանց միջև կնքված նախնական պայմանագրերը, մտադրությունների վերաբերյալ արձանագրությունները, պայմանագիր կնքելու վերաբերյալ գրագրությունը և այլն:

Բաց թողնված օգուտի որոշման ժամանակ իրական մտադրությունը պետք է զուգորդվի իրական հնարավորության հետ: Դա բխում է նաև ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 409-րդ հոդվածի 4-րդ կետից, որի համաձայն՝ բաց թողնված օգուտը որոշելիս հաշվի են առնվում այն ստանալու համար պարտատիրոջ ձեռնարկած միջոցները և այդ նպատակով կատարված նախապատրաստությունները:

Իրական մտադրությունը կարող է հաստատվել, օրինակ, ընկերության գործունեության բնույթի ուսումնասիրությամբ (օրինակ՝ կանոնադրություն և այլ փաստաթղթեր): Դրանք կարող են հաստատվել նաև համապատասխան պայմանագրային հարաբերությունների բնույթը բացահայտելով, ընկերության բիզնես ծրագրերն ուսումնասիրելով: Բացի այդ, այդպիսիք կարող են լինել ընկերության գործունեության շրջանակների կամ ծավալների ավելացման վերաբերյալ ապացույցներ (պահեստի պատրաստում, ապրանք արտադրելու համար սարքավորումների ձեռքբերում կամ ծավալի ավելացում): Այս ամենը հիմնավորում է ընկերության իրական մտադրությունը¹:

Անհրաժեշտ ենք համարում ընդգծել, որ նյութական վնասի հատուցման հարցը որոշելիս պետք է հաշվի առնել, որ վնասի հատուցման արդյունքում պարտատիրոջ մոտ չպետք է առաջանա հարստացում, այսինքն՝ վնասների փոխհատուցման գումարի մեջ չեն կարող ընդգրկվել այնպիսի ծախսեր, որոնք կողմն իրականում չի կրել և չպետք է կրի: Այլ կերպ ասած՝ վնասի հատուցման հետևանքով տուժողի գույքային դրությունը պետք է բարելավվի ճիշտ այն աստիճան, որում նա կգտնվեր, եթե վերջինիս իրավունքները չխախտվեին:

Հայրենական իրավական համակարգում իրավական պաշտպանության են արժանացել նաև անձնական ոչ գույքային իրավունքները: Անձնական ոչ գույքային հարաբերությունների սուբյեկտներն օժտված են համապատասխան իրավունքներով և պարտականություններով: Այս հարաբերություններն ունեն մի շարք տարբերակիչ հատկանիշներ, որոնք պայմանավորված են իրենց սոցիալական և իրավական բովանդակությամբ:

1. Սոցիալական բովանդակությամբ որոշվող անձնական ոչ գույքային հարաբերությունների հատկանիշներն արդեն իսկ արտացոլված են հենց դրանց անվան մեջ:

Նախ՝ անձնական հարաբերությունները ձևավորվում են հատուկ օբյեկտների՝ ոչ նյութական բարիքների վերաբերյալ, որոնք ունեն հստակ արտահայտված անձնական բնույթ: Այդ բարիքների գոյությունն անհնար է առանց կոնկրետ ֆիզիկական անձի հետ կապի, որի շնորհիվ դրանք, որպես կանոն, ձեռք են բերում իրենց յուրահատուկ անհատական երանգը:

Երկրորդ՝ այդ հարաբերությունները ոչ գույքային են և անմիջական կապ չունեն գույքային հարաբերությունների հետ: Իր չխախտված վիճակում պատվի և արժանապատվության իրավունքը, կյանքի և առողջության իրավունքը, անձնական անձեռնմխելիությունը և այլ իրավունքները չեն ենթադրում սեփականության իրավունքի առաջացում այդ իրավունքները կրողների համար: Այս

¹ Տե՛ս թիվ ԵՇՂ/0177/02/11 գործով Վճռաբեկ դատարանի 19.10.2012 թվականի որոշումը:

իրավունքները լիովին զուրկ են տնտեսական (արժեքային) բովանդակությունից: Միայն դրանց խախտման դեպքում է օրենսդիրը թույլատրում բարոյական վնասի դրամական փոխհատուցում, որը, սակայն, անձնական ոչ նյութական բարիքի արժեք չէ:

2. Իրավական բովանդակությամբ որոշված հատկանիշները լրացնում են վերը նշված չափորանիշները ևս երկու բաղադրիչով.

Նախ՝ իրենց կառուցվածքում անձնական ոչ գույքային հարաբերությունները բացարձակ են: Նման հարաբերություններում իրավագոր անձին հակադրվում է պարտավոր անձանց անսահմանափակ շրջանակը: Վերջիններս պետք է ձեռնպահ մնան այնպիսի գործողություններ կատարելուց, որոնք կարող են խախտել անձի անձնական ոչ գույքային իրավունքը:

Երկրորդ՝ այս սուբյեկտիվ իրավունքն անօտարելի և անփոխանցելի է: Նշված իրավական հատկանիշը բխում է նրանից, որ ոչ նյութական բարիքն ինքնին անբաժանելի է դրա տիրապետողից: Հենց դրա համար է, որ իրավաբանորեն անհնար է մեկ այլ անձի փոխանցել իր անվան, անձնական կյանքի անձեռնմխելիության, անձնական անձեռնմխելիության և այլ ոչ գույքային իրավունքներ: Հակառակ դեպքում այդ իրավունքները կկորցնեն ոչ միայն իրավական, այլև սոցիալական իմաստը: Միայն առանձին դեպքերում և օրենքով սահմանված կարգով որոշ անձանց անձնական ոչ գույքային իրավունքները կարող են պաշտպանվել այլ անձանց, այդ թվում՝ իրավատիրոջ ժառանգների կողմից¹:

Նշվածի համատեքստում անհրաժեշտ ենք համարում անդրադառնալ նաև ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 162-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված կարգավորմանը, որի համաձայն՝ օրենքով նախատեսված դեպքերում ու կարգով անձնական ոչ գույքային իրավունքները և այլ ոչ նյութական բարիքները, որոնք պատկանել են մահացածին, կարող են *իրականացվել* ու պաշտպանվել այլ անձանց՝ ներառյալ իրավատիրոջ ժառանգների կողմից:

Ի տարբերություն ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքի՝ որը նախատեսում է այլ անձի կողմից մահացած անձին պատկանող ոչ նյութական բարիքի միայն պաշտպանության հնարավորությունը, ՀՀ օրենսդրությունը նախատեսում է նաև մահացածին պատկանած ոչ գույքային իրավունքները և այլ ոչ նյութական բարիքներն այլ անձանց կողմից իրականացնելու հնարավորություն, որպիսի իրավագործության սահմանումը, մեր կարծիքով, չի բխում այդ իրավունքի էությունից, ինչպես նաև հակասում է նույն հոդվածի 1-ին մասում նախատեսված իրավունքի անփոխանցելիության սկզբունքին:

Գործող քաղաքացիական օրենսդրությունը, արտացոլելով Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի, Մարդու իրավունքների միջազգային դաշնագրերի, Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության եվրոպական կոնվենցիայի և Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանի համապատասխան պրակտիկան, էապես ընդլայնել է ոչ նյութական բարիքների շրջանակը, որոնց հասկացությունը սահմանվել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 162-րդ հոդվածում, որի 1-ին մասի համաձայն՝ անձի կյանքը և առողջությունը, արժանապատվությունը, անձնական անձեռնմխելիությունը, պատիվն ու բարի անունը, գործարար համբավը, մասնավոր կյանքի ան-

¹ St' u Гражданское право, Учебник, Том 1 , Под редакцией **Б.М. Гонгало**, М. 2017г., էջեր 214-216:

ծեռնմխելիությունը, անձնական ու ընտանեկան կյանքի գաղտնիությունը, ազատ տեղաշարժվելու, բնակվելու և գտնվելու վայր ընտրելու իրավունքը, անվան իրավունքը, հեղինակության իրավունքն ու քաղաքացուն ի ծնե կամ օրենքի ուժով պատկանող այլ անձնական ոչ գույքային իրավունքները և ոչ նյութական բարիքներն անօտարելի են ու անփոխանցելի:

Քաղաքացիական օրենսդրությունը, ամրագրելով ոչ նյութական բարիքներ հասկացությունը, նախկինում չէր նախատեսել դրանց իրավական պաշտպանության պատշաճ կառուցակարգեր: Մասնավորապես՝ մինչև 2014 թվականը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում բացակայում էին ոչ նյութական վնասի հատուցման հետ կապված իրավակարգավորումները: 2013 թվականի նոյեմբերի 5-ին Սահմանադրական դատարանն իր ՍԴՈ-1121 որոշմամբ հակասահմանադրական ճանաչեց ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 2-րդ մասն այնքանով, որքանով վերջինս բարոյական վնասը չէր դիտում որպես վնասի տարատեսակ և չէր ապահովում բարոյական վնասի փոխհատուցման հնարավորություն՝ արգելափակելով անձի՝ դատարանի մատչելիության և արդար դատաքննության իրավունքների արդյունավետ իրացումը, միաժամանակ խոչընդոտելով Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պարտավորությունների բարեխիղճ կատարումը:

Վերը նշված որոշմամբ Սահմանադրական դատարանն արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «... ելնելով մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության և դրանցով պայմանավորված՝ բարոյական վնասի ինստիտուտին առնչվող կանոնակարգումների լիարժեքությունն ապահովելու անհրաժեշտությունից՝ սահմանադրական դատարանը գտնում, որ բարոյական վնասի նյութական փոխհատուցման ընդհանուր չափանիշներն ու կարգը պետք է օրենսդրորեն հստակ ամրագրվեն, որպեսզի երաշխավորվի համապատասխան դեպքերում և կարգով անձին պատճառված բարոյական վնասի ողջամիտ և արդարացի փոխհատուցումը, ապահովվի ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված մարդու իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ իրականացումը և չխոչընդոտվի Հայաստանի Հանրապետության կողմից ստանձնված միջազգային պարտավորությունների բարեխիղճ կատարումը»¹:

Այսպիսով, Սահմանադրական դատարանը բարոյական վնասի հատուցման հնարավորությունը դիտարկել է Սահմանադրությամբ երաշխավորված իրավունքների և ազատությունների, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած միջազգային պարտավորությունների բարեխիղճ կատարման տեսանկյունից և չի սահմանափակվել կոնկրետ իրավունքներ՝ նշելով, քանի որ յուրաքանչյուր իրավունքի ամրագրումն արդեն իսկ ենթադրում է ոչ միայն այդ իրավունքի պաշտպանություն ու պարտավորության առաջացում դրա խախտումների դեպքում, այլև դրա խախտման արդյունքում պատճառված վնասների հատուցում, որպիսի պայմաններում միայն այդ իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության համակարգը կլինի լիարժեք և արդյունավետ:

Սահմանադրական դատարանի վկայակոչած որոշման ընդունումից հետո «ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 2014 թվականի մայիսի 19-ի ՀՕ-21-Ն օրենքով, ինչպես նաև «ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 2015 թվականի դեկտեմբերի 21-ի ՀՕ-184-Ն օրենքով ՀՀ քաղաքա-

¹ Տե՛ս թիվ ՍԴՈ-1121 գործով Սահմանադրական դատարանի 05.11.2013 թվականի որոշումը:

ցիական օրենսգրքում ներդրվեց պատճառված ոչ նյութական վնասի դեպքում դրամական հատուցման ինստիտուտը: Մասնավորապես՝ «ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 2014 թվականի մայիսի 19-ի ՀՕ-21-Ն ՀՀ օրենքով Օրենսգիրքը լրացվել է 162.1 հոդվածով, որի 1-ին մասը սահմանել է ոչ նյութական վնասի հասկացությունը. «1. Սույն օրենսգրքի իմաստով ոչ նյութական վնաս ֆիզիկական կամ հոգեկան տառապանք է, որն առաջացել է անձին ի ծնե կամ օրենքի ուժով պատկանող ոչ նյութական բարիքների դեմ ոտնձգող կամ նրա անձնական ոչ գույքային իրավունքները խախտող որոշմամբ, գործողությամբ կամ անգործությամբ»:

Առանձնակի հետաքրքրություն է ներկայացնում այնպիսի իրավիճակները, երբ անձի ոչ գույքային իրավունքների խախտումը հանգեցնում է նաև նյութական կորուստների: Այսպես, որոշ դեպքերում բարոյական վնասը կարող է հանգեցնել գույքի կորստի (լինել նյութական վնասի աղբյուր), օրինակ՝ բարի համբավին պատճառված վնասը հանգեցրել է ձեռնարկատիրական գործունեությանը զբաղվող սուբյեկտի բաց թողնված օգուտի: Որոշ հեղինակներ գտնում են, որ այս դեպքում ենթակա է փոխհատուցման միայն գույքային վնասը (կորուստները)¹:

Չենք կարող համաձայնել նման տեսակետի հետ, քանի որ վնասը ենթակա է հատուցման ամբողջ ծավալով, ինչից հետևում է, որ վնասի հատուցումը պետք է երաշխավորի բոլոր իրավունքների վերականգնումը: Վերը նշված օրինակում տեղի է ունեցել ինչպես գույքային, այնպես էլ անձնական ոչ գույքային իրավունքների խախտում, որպիսի իրավունքները, առանձին վերցրած, ենթակա են ինքնուրույն պաշտպանության: Միայն գույքային վնասի հատուցում տրամադրելով, բաց է մնում բարոյական՝ ոչ նյութական վնասի հատուցման, դրանով պայմանավորված՝ նաև այդ իրավունքի վերականգնման հարցը:

Բացի այդ, նման տրամաբանությունը բխում է օրենսդրությամբ նախատեսված իրավակարգավորումների համակարգային վերլուծությունից, ինչից հետևում է, որ միևնույն իրավունքի խախտման համար կարող է սահմանվել ինչպես նյութական, այնպես էլ ոչ նյութական վնասի հատուցման պարտականություն: Այսինքն՝ մեկ իրավունքի նկատմամբ միջամտությունը կարող է հանգեցնել ինչպես փաստացի գույքային դրության փոփոխության, այնպես էլ պատճառել տառապանք: Այսպես, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 60-րդ գլխով կարգավորվել են քաղաքացու կյանքին կամ առողջությանը պատճառված նյութական վնասի² հատուցման հետ կապված հարաբերությունները: Դրա հետ նույն օրենսգրքի 162.1. հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջի իրավունքը ծագում է, եթե պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի կամ դրա պաշտոնատար անձի որոշման, գործողության կամ անգործության հետևանքով խախտվել են, ի թիվս այլ իրավունքների, նաև կյանքի կամ սեփականության իրավունքները: Վկայակոչված իրավակարգավորումներից հետևում է, որ միևնույն իրավունքի, օրինակ, կյանքի կամ սեփականության իրավունքի խախտման դեպքում կարող է առաջանալ և՛ նյութական, և՛ ոչ նյութական վնասի հատուցման պարտականություն:

Այսպիսով, վերը նշվածի համատեքստում համաձայն ենք իրավաբանական գրականության մեջ առկա այն պնդմանը, որ սուբյեկտիվ իրավունքի ցանկացած խախտում վնաս է պատճառում, քանի որ նեղացնում է իրավասու անձի

¹ Տե՛ս Гражданское право, Ответственный редактор **Е.А. Суханов**, М. 2006г., էջ 290:

² Այն ներառում է, օրինակ, կորցրած աշխատավարձը, առողջությունը վերականգնելու ուղղված ծախսերը և այլն:

հնարավոր վարքագծի սահմանները¹: Նշվածը հավասարապես վերաբերում է նաև ոչ գույքային իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման դեպքերին:

Ամփոփելով վնաս հասկացության առնչությամբ մեր դատողությունները՝ նպատակահարմար ենք գտնում համակարգված արձանագրել հետևյալ եզրահանգումները՝

- վնաս է համարվում անձնական կամ գույքային բարիքի սահմանափակումը,
- տարբերակվում են վնասի երկու՝ նյութական և ոչ նյութական տեսակները,
- սուբյեկտիվ իրավունքի ցանկացած խախտում վնաս է պատճառում,
- յուրաքանչյուր իրավունք ենթակա է ինքնուրույն պաշտպանության,
- իրավունքի խախտման հետևանքով պատճառված վնասը, այդ թվում՝ հոգեկան տառապանքը, ենթակա է հատուցման:

НЕКОТОРЫЕ АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПОНЯТИЕ ВРЕДА

Микаел Мелкумян

Судья Административного суда РА

Институт компенсации имеет жизненно важное значение в сфере защиты прав человека. Вред является базовым понятием института возмещения, так как, с одной стороны, является неременным условием возникновения данных правоотношений, а с другой стороны, позволяет отграничить правоотношения от иных правоотношений, направленных на восстановление прав потерпевшей стороны.

Вред обычно определяется как умаление имущественного или личного блага. Соответственно выделяют два вида вреда - материальный и нематериальный, которые в равной степени подлежат возмещению субъектами, ответственными за его возмещение.

Обобщая сделанные в работе выводы, можно констатировать, что любое нарушение субъективного права причиняет вред, каждое право подлежит отдельной защите, а ущерб, причиненный нарушением права, в том числе душевные муки, подлежит возмещению.

¹ Տե՛ս **Малеин Н.С.**, Возмещение вреда, причиненного личности, М., 1965г., էջեր 5-6, **А.Б. Бабаев**, Проблемы гражданско-правовой ответственности // Гражданское право: актуальные проблемы теории и практики / под общ. ред. **В.А.Белова**, М., 2007г., էջ 893:

SOME CONTEMPORARY ISSUES OF THE CONCEPT OF DAMAGE

Miqayel Melqumyan

Judge of the RA Administrative Court

The institution of compensation is of vital importance in the field of human rights protection. Damage is the basic concept of the institution of compensation, since, on the one hand, it is an indispensable condition for the emergence of these legal relations, and on the other hand, it allows you to differentiate legal relations from other legal relations aimed at restoring the rights of the impaired party.

Damage is usually defined as restriction of property or personal benefit. Accordingly, two types of damage are differentiated - material and non-material, which are equally subject to compensation by the entities responsible for its compensation.

Summarizing the conclusions made in the work, it can be stated that any violation of a subjective right causes damage, each right is subject to separate protection, and the damage caused by the violation of the right, including mental anguish, is subject to compensation.

Բանալի բառեր – վնաս, հասկացություն, նյութական ու բարոյական վնաս, տուժող կողմ, հատուցում, հրավահարաբերություն

Ключевые слова: вред, понятие, материальный и моральный вред, вид, потерпевшая сторона, возмещение, правоотношение

Key words: damage, concept, material and moral damage, impaired party, compensation, legal relation